

УДК 343.132:343.61:343.91-058.53-053.81

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.21>

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ, УЧИНЕНИХ ЧЛЕНАМИ МОЛОДІЖНИХ НЕФОРМАЛЬНИХ ГРУП (ОБ'ЄДНАНЬ)

Щербина С.О.,
*аспірант (здобувач) кафедри кримінального права
та правоохоронної діяльності
Запорізького національного університету
ORCID: 0009-0006-8751-6318*

Щербина С.О. Обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні злочинів проти життя та здоров'я особи, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань).

У статті зазначається, що обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні злочинів проти життя та здоров'я особи, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань) є окремим розділом відповідної криміналістичної методики. Саме ж розслідування злочинних проявів неформальної молоді є інформаційним, розумово-пізнавальним процесом та вимагає від слідчого (прокурора) складної аналітичної роботи, яка має закінчитися встановлення усіх обставин вчиненого та притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Пропонується усі обставини, які підлягають встановленню, під час розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань) розділити на п'ять блоків: 1. Обставини, що стосуються події злочину (злочинів). Це відомості про час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину. Вкрай важливим є чітке встановлення меж території, де було вчинено злочинне посягання. Досить часто це велика за обсягом територія на якій розміщені будинки, будівлі, спортивні споруди тощо. Встановлення способу вчинення злочину, при розслідуванні злочинів проти життя та здоров'я особи, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), має вкрай важливе значення, адже він має демонстративний характер та акцентував увагу на специфіці тих поглядів, які пропагує угруповання. 2. Обставини, що стосуються організації, діяльності молодіжної неформальної групи (об'єднання), її членів мають бути встановлені та ретельно досліджені. Це: коли була створена група (об'єднання); хто був її організатором (організаторами), яка структура групи (об'єднання): скільки ланок; яка чисельність групи (об'єднання); як група змінювалася та трансформувалася група (об'єднання); що пропагують члени молодіжної неформальної групи (об'єднання). Підлягає встановленню винуватість кожного члени молодіжної неформальної групи (об'єднання), форма вини, мотив і мета вчинення злочину (злочинів). 3. Обставини, що стосуються потерпілого (потерпілих). Слід підкреслити, що потерпілим від злочинів зазначеної категорії можуть бути як фізичні особи, як чоловічої, так і жіночої статі. Необхідно встановити стать, вік особи, расову, національну приналежність, релігійні переконання, соціальний статус, час та причини настання смерті (у разі, якщо було вчинено вбивство), ступінь та характер тяжкості тілесних ушкоджень, чому потерпілий (потерпілі) опинилися на місці вчинення злочину, чи існує зв'язок між потерпілою особою (особами) та нападниками – членами молодіжної неформальної групи (об'єднання). 4. Обставини, що стосуються шкоди, завданої злочином (злочинами). Вкрай важливою складовою правозастосовної діяльності під час розкриття та розслідування злочинів, які вчиняються членами молодіжних неформальних об'єднань, є встановлення всіх злочинних наслідків. 5. Інші обставини.

Ключові слова: обставини, встановлення, розслідування, злочини, особа, молодь, неформальна група (об'єднання).

Shcherbyna S.O. Circumstances to be established when investigating crimes against the life and health of a person committed by members of informal youth groups (associations).

The article notes that the circumstances to be established in the investigation of crimes against the life and health of a person committed by members of informal youth groups (associations) are a separate section of the relevant forensic methodology. The investigation of criminal manifestations of informal youth is an informational, intellectual and cognitive process and requires the investigator (prosecutor) to perform complex analytical work, which should end with the establishment of all the circumstances of the crime and the bringing of the perpetrators to criminal responsibility.

It is proposed to divide all circumstances that must be established during the investigation of crimes against the life and health of a person committed by members of informal youth groups (associations) into five blocks: 1. Circumstances related to the crime (crimes). This is information about the time, place, method and other circumstances of the crime. It is extremely important to clearly establish the boundaries of the territory where the criminal offense was committed. Quite often, this is a large territory on which houses, buildings, sports facilities, etc. are located. Establishing the method of committing a crime when investigating crimes against the life and health of a person committed by members of informal youth groups (associations) is of extremely important importance, because it is demonstrative in nature and focuses attention on the specifics of the views that the group promotes. 2. The circumstances relating to the organization, activities of the youth informal group (association), its members must be established and thoroughly investigated. These are: when the group (association) was created; who was its organizer (organizers), what is the structure of the group (association): how many links; what is the size of the group (association); how the group (association) changed and transformed; what the members of the youth informal group (association) promote. The guilt of each member of the youth informal group (association), the form of guilt, the motive and purpose of committing the crime (crimes) must be established. 3. Circumstances relating to the victim(s). It should be emphasized that victims of crimes of this category can be both individuals, both male and female. It is necessary to establish the person's gender, age, race, nationality, religious beliefs, social status, time and cause of death (in case of murder), the degree and nature of the severity of the injuries, why the victim(s) ended up at the scene of the crime, whether there is a connection between the victim(s) and the attackers - members of an informal youth group (association). 4. Circumstances relating to the harm caused by the crime(s). An extremely important component of law enforcement activities during the detection and investigation of crimes committed by members of informal youth associations is the establishment of all criminal consequences. 5. Other circumstances.

Key words: circumstances, establishment, investigation, crimes, person, youth, informal group (association).

Постановка проблеми. Указуючи, що доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження (ч. 2 ст. 91 КПК України), законодавець у ч. 1 ст. 91 КПК України встановив коло обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Саме за допомогою доказування органи досудового розслідування з'ясовують обставини події, що відбулась, розслідують кримінальне правопорушення і встановлюють особу, яка його вчинила, або роблять висновок про те, що протиправне діяння не було вчинено чи дана особа його не вчинила [1, с. 5]. Предмет доказування забезпечує фактичну основу для правильної кримінально-правової кваліфікації вчиненого особою (особами) суспільно небезпечного діяння, цілеспрямоване здійснення сторонами процесуальних повноважень у кримінально-процесуальному провадженні у конкретній справі, індивідуалізацію кримінального покарання винних осіб та відшкодування завданої шкоди [2, с. 238].

А.Р. Антошак аргументовано зазначає, що «правильне визначення обсягу таких обставин у кожному конкретному кримінальному провадженні забезпечить повноту, цілеспрямованість та об'єктивність дослідження події злочину. Так, навмисне розширення предмета доказування може спричинити невинуватене затягування під час досудового розслідування і судового розгляду кримінального провадження» [3, с. 96]. На визначенні чітких та доцільних меж предмета доказування наголошує ЄСПЛ у справі «Пантелеєнко проти України» (заява 11901/02, 29 червня 2006 року): «... замість відбору доказів, суттєвих для розслідування, вони вилучили всі документи з офісу та певні особисті речі, що належать заявнику, які не мали жодного стосунку до справи...» [4, с. 352].

Обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні злочинів проти життя та здоров'я особи, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань) є окремим розділом відповідної криміналістичної методики і мають бути визначені та проаналізовані.

Метою дослідження є визначення та аналіз обставин, які підлягають встановленню під час розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань).

Стан опрацювання проблематики. Проблемам розслідування злочинів, які вчиняються учасниками різних молодіжних угруповань присвятили свої праці такі вчені-криміналісти, як: В.І. Бояров, Н.В. Верлос, О.В. Кириченко, Б.В. Клімов, Н.О. Кононенко А.О. Масалітін, О.В. Мельковський, Ю.В. Пирожкова та ін. На окрему увагу заслуговує цикл наукових праць М.О. Ларкіна.

Виклад основного матеріалу. Розслідування злочинних проявів неформальної молоді є інформаційним, розумово-пізнавальним процесом та вимагає від слідчого (прокурора) складної аналітичної роботи, яка має закінчитися встановлення усіх обставин вчиненого та притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Вважаємо, що обставини, які підлягають встановленню, під час розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань) необхідно розділити на п'ять блоків:

1. Обставини, що стосуються події злочину (злочинів). Це відомості про час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину. Вкрай важливим є чітке встановлення меж території, де було вчинено злочинне посягання. Досить часто це велика за обсягом територія на якій розміщені будинки, будівлі, спортивні споруди тощо. М.О. Ларкін вказує, що понад 90 % злочинів вчиняється членами молодіжних неформальних об'єднань у містах, більшість з яких – це обласні центри та міста з населенням 200 тисяч людей і більше. Так, конкретними місцями вчинення злочинів можуть бути: 1) приміщення (житлові та нежитлові): до житлових приміщень належать будинки, квартири, кімнати у квартирах, будинках, гуртожитках. До цієї ж підгрупи слід віднести й сходи, сходові площадки. Відповідно, у процесі розслідування злочинів даної категорії всі ці приміщення необхідно досліджувати в комплексі; до підгрупи нежитлових приміщень можуть бути віднесені службові приміщення та приміщення, призначені для різного роду масових заходів, таких як збори, мітинги, лекції, зустрічі, круглі столи, спортивні змагання (тобто стадіони, легкоатлетичні манежі, спортивні клуби) і т.п., а також релігійні споруди (синагоги, мечеті); крім того до нежитлових приміщень відносяться кафе, бари, паби, ресторани; 2) ділянки місцевості (площі, вулиці, парки, сквери, прибудинкова територія, заповідні зони, місця відпочинку, цвинтарі, територія навколо стадіону та ін.); 3) транспорт (автомобільний, залізничний, авіаційний тощо). [5, с. 143].

Вивчення кримінальних проваджень (справ) дало змогу встановити, що злочини проти життя і здоров'я вчиняються членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), як правило, у громадських місцях, у період з 18 до 24 години. Дата вчинення злочинів може бути різною та на це може вплинути соціально-психологічний клімат в середині молодіжної неформальної групи (об'єднання), тобто це може бути і вечірній час з 18.00 до 24.00, а може бути й інший час враховуючи, що іноді такі злочини виникають спонтанно, попередньо не плануються і можуть вчинятися під дією алкогольних напоїв, психотропних речовин, наркотичних засобів тощо [6, с. 170].

Встановлення способу вчинення злочину, при розслідуванні злочинів проти життя та здоров'я особи, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), має вкрай важливе значення, адже він має демонстративний характер та акцентував увагу на специфіці тих поглядів, які пропагує угруповання.

2. Обставини, що стосуються організації, діяльності молодіжної неформальної групи (об'єднання), її членів мають бути встановлені й ретельно дослідженні. Це: коли була створена група (об'єднання); хто був її організатором (організаторами), яка структура групи (об'єднання): скільки ланок; яка чисельність групи (об'єднання); як група змінювалася та трансформувалася група (об'єднання); що пропагують члени молодіжної неформальної групи (об'єднання).

Підлягає встановленню винуватість кожного члени молодіжної неформальної групи (об'єднання), форма вини, мотив і мета вчинення злочину (злочинів).

М.О. Ларкін наголошує, що «при розслідуванні злочинів, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), слід зосередити увагу на аналізі групового прояву злочинних дій, адже у більшості випадків, такі посягання вчиняються у співучасті. Зазвичай, відбувається розпо-

діл ролей. Слідча практика показує, що досить часто відбувається ексцес виконавця (виконавців), який має корисливо-наси́льницьку спрямованість» [7, с. 656].

Дійсно, практика розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи, які скоюються членами молодіжних неформальних груп (об'єднань) показує, що доволі часто наси́льницькі дії неформальної молоді супроводжуються вчиненням кримінальних правопорушень проти власності.

3. *Обставини, що стосуються потерпілого (потерпілих).* Слід підкреслити, що потерпілим від злочинів зазначеної категорії можуть бути як фізичні особи, як чоловічої, так і жіночої статі. Необхідно встановити стать, вік особи, расову, національну приналежність, релігійні переконання, соціальний статус, час та причини настання смерті (у разі, якщо було вчинено вбивство), ступінь та характер тяжкості тілесних ушкоджень, чому потерпілий (потерпілі) опинилися на місці вчинення злочину, чи існує зв'язок між потерпілою особою (особами) та нападниками – членами молодіжної неформальної групи (об'єднання).

4. *Обставини, що стосуються шкоди, завданої злочином (злочинами).* Вкрай важливою складовою правозастосовної діяльності під час розкриття та розслідування злочинів, які вчиняються членами молодіжних неформальних об'єднань, є встановлення всіх злочинних наслідків. Не зважаючи на те, що злочини неформалів спрямовані, перш за все, на завдання фізичних, моральних страждань, це ні в якому разі не повинно применшувати значення наявної майнової шкоди, що має бути встановлена і компенсована [8, с. 100]. Майнова шкода, при вчиненні злочинів проти життя та здоров'я особи членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), може бути завдана, як фізичним, так і юридичним особам. Останні, згідно з ч. 1 ст. 55 КПК України, мають бути теж визнані як потерпілі [9].

Також обов'язково підлягає встановленню розмір процесуальних витрат.

5. *Інші обставини:* 1) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого злочину, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; 2) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

Висновки. Обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні злочинів проти життя та здоров'я особи, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань) – це окремий розділ відповідної криміналістичної методики, який не дублює криміналістичну характеристику, а виступає важливим самостійним елементом. Усі обставини, які підлягають встановленню по вказаній категорії злочинів слід розділити на п'ять блоків: 1) обставини, що стосуються події злочину (злочинів); 2) обставини, що стосуються організації, діяльності молодіжної неформальної групи (об'єднання), її членів; 3) обставини, що стосуються потерпілого (потерпілих); 4) обставини, що стосуються шкоди, завданої злочином (злочинами); 5) інші обставини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування домашнього насильства: практичний посібник / І.А. Ботнаренко та ін. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2023. 52 с.
2. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України / О.А. Банчук та ін.; за ред. О.А. Банчука, Р.О. Куйбіди, М.І. Хавронюка; Центр політ.-прав. реформ. Харків: Фактор, 2013. 1058 с.
3. Антошак А.Р. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування привласнення, розтрата або заволодіння майном, шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2016. Випуск 38. Том 2. С. 95–98.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України з постатейними матеріалами практики Європейського суду з прав людини / А.В. Столітній та ін.; за ред. А.В. Столітнього. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків: Право, 2019. 952 с.
5. Ларкін М.О. Криміналістична характеристика злочинів, що вчиняються членами молодіжних неформальних груп (об'єднань). *Вісник Академії адвокатури України.* 2017. Том 14. Число 1 (38). С. 140–146.
6. Щербина С.О. Особливості обстановки злочинів проти життя та здоров'я особи, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань). *Науковий вісник Ужгородського на-*

ціонального університету. Серія: Право. 2024. Випуск 85. Ч. 4. С. 168–172. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.24>.

7. Ларкін М.О. Обставини, які підлягають встановленню під час розслідування злочинів, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 655–657. URL: http://lsej.org.ua/11_2022/158.pdf. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/158>.
8. Ларкін М.О. Майнова шкода як один із наслідків злочинних посягань, що вчиняються членами молодіжних неформальних груп (об'єднань). *Економічна та інформаційна безпека: проблеми та перспективи*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, (м. Дніпро, 14 квітня 2017 р.). Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 98–100.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 21.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 14.11.2024).